

Корпан Л. С.,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

## «ІНТЕНСИВНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ПОКАЗНИК ЕКСПРЕСИВНОСТІ МЕТАФОРИЧНОЇ ПРЕДИКАТИВНОЇ СИНТАГМИ

У статті увага приділяється визначенню категорії інтенсивності. Проаналізовано основні типи інтенсифікаторів, зокрема їхню участь в утворенні метафоричних розгорнутих предикативних синтагм (МПС) та їхню роль у модифікації семної структури головних членів синтагми.

**Ключові слова:** метафорична предикативна синтагма, іменна синтагма, інтенсифікатор, актант, експресивність.

В статье обращается внимание на определение категории интенсивности. Проанализированы основные типы интенсификаторов, в частности их участие в образовании метафорической развернутой предикативной синтагмы (МПС) и их роль в модификации семной структуры главных членов синтагмы.

**Ключевые слова:** метафорическая предикативная синтагма, именная синтагма, интенсификатор, актант, экспрессивность.

In the article the attention is paid to the definition of the category of intensity. Main types of intensifiers, including their participation in formation of the metaphorical extended predicative syntagms (MPS) and their role in modification of the seme structure of the principal terms of syntagm were determined.

**Keywords:** metaphorical predicative syntagm, nominal syntagm, intensifier, actant, expressiveness.

**Постановка проблеми.** У багатьох сучасних мовознавчих дослідженнях значна увага приділяється аналізу метафоричних іменних синтагм, тоді як про проблематику дослідження МПС згадується побіжно.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** На вивчення предикативної синтагми вказує, зокрема, Г. Г. Почепцов: «В якості первинного елемента найкраще взяти дієслово, адже через нього – в силу широти його сполучувальних можливостей – може бути включена до складу речення найбільша кількість якісно розмаїтих елементів» [7, с. 10]. Мова йде про валентнісні потенції дієслова-присудка. «У найбільш загальному вигляді валентнісні особливості слів здавна відзначалися, зокрема, у певних частинах мови, а подекуди й у самих їхніх назвах. У них фіксувалися такі властивості, як властивість іменників пояснюватися прикметниками, можливість модифікації дієслів прислівниками і, навпаки, функціональне призначення прислівників як модифікаторів дієслова та прикметника, тощо. Це – синтагматичні властивості слів на рівні класів» [7, с. 10]. Синтагматична та актантна моделі не є тотожними, проте вони доповнюють одна одну в описі дієслівних відношень із іншими елементами речення.

Оскільки присудок метафоризується під дією підмета і/або додатка (додатків), інтенсивний компонент може знаходитись не лише у складі предикативної синтагми, а й у решті актантів, що беруть участь у метафоризації: «Мотивування, обґрунтування смислового зсуву нерідко слід шукати в основному або в похідному значеннях спорідненого з метафорою слова» [3, с. 161]. До інтенсифікаторів безпосередньо предикативної синтагми входять прикметники, прислівники, прикметники, вжиті у ролі прислівника та порівняльні конструкції.

Застосування інтенсифікаторів слугує підсиленням емотивного вираження та сприйняття інформації мовцем: «Експресивні метафори здатні «змінювати «тембр» тексту», оскільки простежується перекодування раціонального на емоційне» [1, с. 455].

В. І. Шаховський дає наступне визначення інтенсивності: «Так під мовною категорією інтенсивності однієї з лексичних та комунікативних одиниць, які складають експресивність, розуміється понятійна категорія, що слугує для відображення градації в ступені прояву певної прикмети референта» [9, с. 31]. На думку Ш. Баллі, значення інтенсивності невід'ємне від якісного аспекта прикмети. Міра і ступінь якості підлягають зміні, проте всі коливання в інтенсивності зіставні та вимірні у кількісному відношенні, і тому прикмета кількісна, як найбільш загальна, повинна бути покладена в основу класифікації мовних засобів вираження інтенсивності [5, с. 45].

**Мета статті** – проаналізувати основні типи інтенсифікаторів, зокрема їхню участь в утворенні метафоричних розгорнутих предикативних синтагм (МПС) та їхню роль у модифікації семної структури головних членів синтагми.

**Виклад основного матеріалу.** Методична граматики французької мови (Grammaire méthodique du français, 1994) виокремлює три ступені інтенсифікації [10, с. 362-363]: **слабка інтенсивність** передається прикметниками, що містять значення *minuscule, infime*, тощо; префіксами *sous-, hypo-* (*sous-employé, hypotendu*); прислівниками *à peine, (un) peu* та рядом прислівників на *-ment* (*faiblement, légèrement, médiocrement, modérément, passablement, mouço*); **середня інтенсивність** позначається прислівниками *assez, moyennement*, до яких можуть доєднуватись *quasi, presque, plutôt, pas mal*; **висока інтенсивність** виражається прислівниками *fort, très, bien, trop, si*, прислівниковим виразом *tout à fait*, серією прислівників на *-ment* (*absolument, complètement, extrêmement, totalement, exagérément, excessivement, mouço*); префіксами та суфіксами *archi-, extra-, super-, hyper-, ultra-* (*archiplein, extra-fort, extra-léger, hypersensible, supergrand, ultra-moderne*).

Категорія інтенсивності залежить від самих інтенсифікаторів (сем): слабка інтенсивність – *légèrement*, середня – *moyennement*, висока – *absolument*.

*Abondamment*: son cœur s'en gonflait abondamment... [15, с. 369].

*Ardemment*: cette idée se précisa, se dressa ardemment devant elle... [22, с. 161].

*Désespérément*: Il fouillait désespérément en lui-même [20, с. 152].

*Effectivement*: elle la dévorait effectivement du regard [14, с. 365].

*Hardiment*:... il se lança hardiment dans la lutte ... [22, с. 98].

*Profondément*:... tout ce tableau est encore profondément gravé dans ma mémoire [11, с. 66].

*Péniblement*: en entassant péniblement les jours sur les jours [11, с. 126].

В основному, суфікс *-ment* є морфологічним способом утворення прислівників і не вказує на інтенсивність на відміну від суфіксів *-ard*, *-asse*, *-et*, *-ot*, тощо.

Як показав аналіз мовного матеріалу, до кількісної оцінки, саме в прислівниках на *-ment*, нерідко долучається й оцінка афективна, тим більш експресивна, що більш новим і несподіваним виявляється сполучення прислівника з прикметником: *rudement sale, richement bête, horriblement triste, salement avare, royalement gai, joliment sage, profondément indifférent, drôlement jolie, rudement fier* [5, с. 46-47].

Щодо іменних синтагм окрім прикметників (*journée ardente* [22, с. 131]; *affreuse désespérance* [11, с. 197]; *immense bonheur* [18, с. 97]) та прислівників (*une joie aussi complète* [12, с. 94]; *un mouvement de désespoir si étrange* [11, с. 247]; *une si terrible nouvelle* [13, с. 334]) у ролі інтенсифікаторів, існує морфологічний спосіб вираження інтенсивності: «Інтенсивність може бути виражена через афікси (Дюбуа, 1961; 1979; с. 44): *criard, homasse, veinard, maigrelet, pâlot, archicomble, suractif, extrafin, hypertensif, ultramoderne*. Інтенсивності подекуди супутнім є афективний відтінок: *bellâtre, lourdaud, vantard, blondasse*» [4, с. 39]. Прикметник із негативним префіксом підсилює інтенсивні ознаки іменної синтагми: *indescriptible* ← *descriptible*: *un frémissement indescriptible* [17, с. 481]; *inexprimable* ← *exprimable*: *un sentiment de malaise inexprimable* [11, с. 192]; *indomptable* ← *domptable*: *la douleur violente, indomptable* [11, с. 98]. «З іменниками категорії неістот, що виражають дію або стан, реалізуються значення сили, інтенсивності. Наприклад: *un coup très fort, une douleur trop forte, faire une forte impression sur quelq'un, avoir une forte envie de gifler qn* (курсив – *Копнан Л.С.*)» [8, с. 65].

Н. М. Павлова не зараховує прикметників до інтенсифікаторів: «Але впровадження прикметників в розряд інтенсивів здається нам неправильним. Цю роль можуть виконувати лише прислівники, оскільки вони є ознакою ознаки, підсилюють якісну ознаку, закладену в прикметникові. Останні як визначники (рос. – *определители*) іменників можуть мати різний характер оцінки і ступінь емоційності, збільшення якої дуже часто призводить до віддалення емоційного значення від номінативного ядра слова. Однак специфіка цього класу слів (функціонування у якості визначника особи, предмета, явища, а не ознаки) цілком достеменно виводить прикметники зі складу інтенсивів й обмежує їхню роль емоційною оцінювальністю. Основна причина необґрунтованого зарахування прикметників до розряду інтенсивів полягає в сплутуванні понять «емоційно підсилене» та «емоційний підсилювач». Перше має на увазі підвищення ступеня емоційності в межах певної якості, а друге – емоційну роль мовної одиниці, тобто в даному випадку його експресивну функцію» [6, с. 52]. На противагу цьому твердженню А. М. Шамота вважає, що завдяки прикметникові «в результаті досягається уточнення значення слова, спеціальний, новий відтінок семантики слова стає наочнішим, рельєфнішим, а у випадку збільшеного переносного значення оживлюється стерта образність» [2, с. 85].

Прислівникам – *très, fort, si, trop, tellement, peu, assez, bien* – належить основна роль у вираженні інтенсивності у французькій мові. «Градація інтенсивності, що надається лексико-граматичними засобами і розташована по ступеню зростання або зменшення, може бути лише поступовою, без твердих меж. Найвища міра ознаки представлена аналітичними засобами мови як безвідносно висока (елатив): *très beau, tellement haut, si fort, fort riche*, хоча і такий ступінь ґрунтується на невираженому зіставленні. Нерівність у ступені якості – порівняння – виражається також аналітично, як порівняльний вищий або нижчий: *plus fort, moins dur, mieux disposé* або як рівний у ступені: *aussi bon*; як найвищий порівняно з іншими: *le plus beau, le meilleur, le pire*» [5, с. 46]. «Прислівники *si, tant, tellement, très, trop, assez, bien, presque, aussi, plutôt, plus, moins* виражають оцінку міри і ступеня якості найбільш об'єктивно: їхнє значення вільне від відтінку афективності, і вони можуть розглядатися як службові прислівники, засоби аналітичного вираження категорії інтенсивності та порівняння прикметників» [5, с. 46]. Наприклад:

*Si + Adv.*: Qui la forçait si subitement à embrasser la vie religieuse [11, с. 56]?

... les larmes me soupaient parfois la parole si violemment, que je tombais sur le lit pour leur donner un libre cours [11, с. 208].

*Plus + Adv.*: *Plus profondément* elle lui briserait le cœur [14, с. 306].

*Fort*: Une minute, la curiosité le démangea fort de faire comme le chien [12, с. 28].

*Assez*: J'ai *assez* lutté, j'ai *assez* souffert, je me suis *assez* dévoré le cœur [11, с. 452]!

*Tellement*: Leurs yeux se rencontrèrent? et elle se sentit *tellement* caressée par le regard passionné dont il l'avait couverte, qu'elle frémit de la tête aux pieds [18, с. 114].

Прислівник *très* виражає високу інтенсивність, проте може брати участь у вираженні слабкої інтенсивності: *très minuscule*.

У ході дослідження метафоризації предикативної синтагми нами було виявлено порівняльні конструкції із *comme*, що також відіграють роль інтенсифікатора:

*comme* + «N»: les fleurs des maronniers s'allumaient comme des candélabres [16, с. 35];

*comme* + «N + c.c.»: Les ouvriers se battent comme des lions dans cette guerre industrielle [21, с. 324];

*comme* + «N + Adj»: chacune de vos paroles me brûle comme du plomb fondu [14, с. 309]!

*comme* + «c + (c)»: ses projets mal classés s'y heurtaient comme dans un chaos [14, с. 380];

*comme* + «Vinf + prép /dét/ N»: qu'un assemblage de mensonges, où elle enveloppait son amour *comme* dans des voiles pour le cacher [15, с. 379];

*comme* + «N1 + prép /dét/ N2»: Evariste but comme un calice amer le silence de la jeune femme [16, с. 177];

*comme + «S + PrédV + (c)»: le pare-brise bouillonnant comme un hublot de bateau filant à ras de mer* [19, с. 131].

Н. О. Лук'янова вважає, що інтенсивність може бути як компонентом конотації, так і денотації: інтенсивність експресивних лексичних одиниць належить до конотації, а, відповідно, інтенсивність нейтрального слова – до денотації (Лук'янова, 1986) [1, с. 171-172]. Схожої думки дотримується А. М. Шамота: «Тож інтенсивність як компонент експресії, що не обов'язково є емоційною, а може бути суто лексичною, входить не в конотацію, а в денотацію слова. Це уможливило припущення, що семи підсилення ковзають по осі денотації – конотації лексичного значення слова, легко комбінуючись із семами емоційності, які по своїй онтології завжди конотативні» [9, с. 32].

**Висновки.** Аналіз інтенсивного компоненту, безумовно, є показником експресивності не лише МПС: «Навіть наявність компонента інтенсивності в семантичній структурі слова сама по собі веде до експресивності цього слова, оскільки останнє завжди передбачає опозицію, вибір, і, отже, функціональну мотивованість» [6, с. 50].

#### Література:

1. Бойко Н.І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : [монографія]. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. – 552 с.
2. Шамота А. М. Переносне значення слова в мові художньої літератури. – К. : Наукова думка, 1967. – 126 с.
3. Бессарабова Н. Д. Метафора как языковые явления // Значение и смысл слова: художественная речь, публицистика / Под ред. Д. Э. Розенталя. – М. : Изд-во МГУ, 1987. – 200 с. – С. 156-173.
4. Васильева Н. М., Пицкова Л. П. Французский язык: Теоретическая грамматика : [монографія]. Синтаксис: Ускоренный курс: Учеб. для ин-тов и фак. иностр.яз. – М. : Высшая школа, 1991. – На франц.яз. – 299 с.
5. Илия Л. И. Очерки по грамматике современного французского языка. – М. : Высшая школа, 1970. – 176 с.
6. Павлова Н. М. О соотношении понятий «экспрессивность» и «эмоциональность» и об уточнении их лингвистической сущности // Проблемы экспрессивной стилистики. – Издательство Ростовского университета, 1987. – 144 с. – С. 47-54.
7. Почепцов Г. Г. Синтагматика английского слова. – К. : Вища школа, 1976. – 111 с.
8. Смоленская Т. И. Взаимодействие семем существительного и прилагательного (на материале современного французского языка) // Лексика и стилистика французского языка. Сборник научных статей. – Ленинград, 1977. – 134 с. – С. 60-66.
9. Шаховский В. И. Экспрессивность и оценка – компоненты денотации // Образные и экспрессивные средства языка (английского, немецкого, французского). Межвузовский сборник научных трудов. – Ростов н/Д : РПИ, 1986. – 136 с. – С. 31-38.
10. Riegel M., Pellat J.-Ch., Rioul R. Grammaire méthodique du français. – P. : Presses universitaires de France «QUADRIGE / PUF», 1994. – 646 p.
11. Chateaubriand F.-R. de. René; Constant B. Adolphe; Musset A. de. La Confession d'un Enfant du siècle. – М. : Ed-s du Progrès, 1973. – 158 p.
12. Dabit E. Train de vies. – М. : Ed-s du Progrès, 1973. – 262 p.
13. Dumas A. Les Trois Mousquetaires. – М. : Ed-s du Progrès, 1974. – Tome premier. – 440 p.
14. Dumas A. Les Trois Mousquetaires. – М. : Ed-s du Progrès, 1974. – Tome deuxième. – 425 p.
15. Flaubert G. Madame Bovary. – М. : Ed-s du Progrès, 1974. – 444 p.
16. France A. Les Dieux ont soif. – М. : Prosvéchtchénié, 1974. – 190 p.
17. Hugo V. L'Homme qui rit. – P. : Edité par la Librairie Ollendorff, 1907. – 500 p.
18. Maupassant Guy de. Mont Oriol. – М. : Ed-s en langues étrangères, 1960. – 264 p.
19. Merle R. Un animal doué de raison. – К. : Ed-s «Dnipro», 1977. – 408 p.
20. Merle R. Week-End à Zuydcoote. – L. : Prosvéchtchénié, 1972. – 168 p.
21. Vaillant-Couturier P. Œuvres choisies. – М. : Ed-s en langues étrangères, 1954. – 374 p.
22. Zola E. La Curée. – L. : Prosvéchtchénié, 1974. – 255 p.